

УДК 339.166.5

Кобзева К. В.,

к.е.н., доцент, кафедра менеджменту,
Донбаський державний технічний університет, м. Лисичанськ

ОСОБЛИВОСТІ ІНТЕЛЕКТУАЛЬНОГО КАПІТАЛУ В УМОВАХ ІННОВАЦІЙНОГО РОЗВИТКУ ПІДПРИЄМСТВА

В статті розглянуто актуальні проблеми інноваційного розвитку підприємства – використання інтелектуального капіталу. Викладено результати досліджень щодо обґрунтування структури інтелектуального капіталу в умовах становлення економіки знань. Охарактеризована система показників людського, структурного і ринкового капіталу підприємства. Запропоновано основні заходи управління інтелектуальним капіталом підприємства. Розглянуто сутність інтелектуального капіталу. Визначено основні проблеми формування інтелектуального капіталу

Ключові слова: інтелектуальний капітал, людський, структурний і ринковий капітал, інноваційний розвиток, управління.

ОСОБЕННОСТИ ИНТЕЛЛЕКТУАЛЬНОГО КАПИТАЛА В УСЛОВИЯХ ИННОВАЦИОННОГО РАЗВИТИЯ ПРЕДПРИЯТИЯ

Кобзева Е. В.

В статье рассмотрены актуальные проблемы инновационного развития предприятия – использование интеллектуального капитала. Изложены результаты исследований обоснования структуры интеллектуального капитала в условиях становления экономики знаний. Охарактеризована система показателей человеческого, структурного и рыночного капитала предприятия. Предложены основные мероприятия управления интеллектуальным капиталом предприятия. Рассмотрена сущность интеллектуального капитала. Определены основные проблемы формирования интеллектуального капитала

Ключевые слова: интеллектуальный капитал, человеческий, структурный и рыночный капитал, инновационное развитие, управление.

THE INTELLECTUAL CAPITAL IN THE CONDITIONS OF INNOVATIVE DEVELOPMENT OF ENTERPRISE

Kobzieva K.

In the article the actual problem of innovative development of the enterprise - the use of intellectual capital. In the article the results of researches are expounded in relation to the ground of structure of intellectual capital in the conditions of becoming of economy of knowledges. The article reviews the features generating intellectual capital of company. Characterized by a system of indicators of human, structural and capital market business. The basic measures of intellectual capital management company. Reviews essence of intellectual capital. Existing approaches to understanding the intellectual capital of enterprises. Described the main problems of generating intellectual potential. The article presents the results of

research in the development of innovative processes. Proposed measures to enhance the innovation processes .

Keywords: intellectual capital, human, structural and market capital, innovative development, management.

Постановка проблеми. Протягом всієї історії людства знання були найважливішим фактором його економічного та інтелектуального розвитку. Ринок знань поступово починає відігравати головну роль, випереджаючи розвиток ринку матеріальних товарів. Економіка знань переключається все більше на інноваційний процес, збереження знань в електронних системах та їх подальше використання, обмін знаннями, навчання персоналу, формування бренду та іміджу підприємства, яке може бути оціненним своїм інтелектуальним капіталом. Зазначимо, що на деяких сучасних підприємствах у їх сукупній вартості частка інтелектуального капіталу досягає 50-70%, що визначає зацікавленість та актуальність в дослідженні проблематики інтелектуального капіталу підприємства.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Теоретичні аспекти досліджень інтелектуального капіталу знайшли відображення у працях зарубіжних та вітчизняних вчених Л. Едвінсона, М. Мелоуна [5], Т. Стюарта [6], В. Д. Базилевича [4], В. В. Ільїна [4], О. Кендюхова [8], Е. Брукінга [9], Г. І. Гарафієва [10] та інших. Але як у теоретичному, так і в практичному аспектах залишаються невирішеними питання відносно сутності, структури інтелектуального капіталу підприємств, форм і методів управління інтелектуальним капіталом на підприємствах, його впливу на ринкову вартість підприємства, конкурентоспроможність, рівень капіталізації.

Мета статті полягає в розкритті особливостей інтелектуального капіталу в умовах інноваційного розвитку промислового підприємства.

Основні результати дослідження. В Україні національна інноваційна система знаходиться на стадії становлення: створені та діють лише окремі її елементи. Дії уряду щодо здійснення інноваційної політики мають здебільшого декларативний та безсистемний характер, оскільки постійні зміни в органах влади перешкоджають проведенню послідовної політики в цьому напрямку, зумовлюють низьку ефективність її реалізації.

Оскільки Україна ще не вичерпала потенціал свого розвитку за рахунок екстенсивних факторів, та в зв'язку з тим, що за роки незалежності відбулися негативні структурні зміни в національній економіці, які характеризуються зниженням розвитку та занепадом високотехнологічних галузей, на даний час конкурентоспроможність країни забезпечують переважно такі чинники, як низька вартість робочої сили та існування попиту на експорт низькотехнологічних товарів. Проте даний напрямок розвитку є тупиковим і веде до втрати державою економічної та національної безпеки.

Як свідчить досвід країн-лідерів рейтингів конкурентоспроможності, основним чинником, який дозволив їм зайняти такі позиції, є активна державна політика щодо впровадження інвестиційно-інноваційної моделі розвитку.

Насамперед, це стосується стимулювання розвитку власного науково-технічного потенціалу, зокрема, шляхом збільшення витрат на науково-дослідну діяльність. Але, слід зазначити, що Україна за показниками кількості та питомої ваги фахівців з вищою освітою та студентів, що отримують дипломи наукових та інженерних спеціальностей, займає одне з

провідних місць у світі.

За оцінками Всесвітнього економічного форуму (згідно «Звіту про глобальну конкурентоспроможність 2010-2011 рр. ») за показником покриття вищою освітою в 2010 р. Україна знаходилась на 8 сходинці (а за якістю математичної освіти - на 4) серед 139 країн світу. Про досить високий рівень інтелектуального капіталу України свідчить відведене їй в цьому рейтингу 37 місце. Проте за якістю системи навчання порівняно з 2010 роком Україна втратила 7 позицій і посіла 56 місце, а в цілому за індексом глобальної конкурентоспроможності Україна перемістилась з 82 на 89 позицію, розташувавшись перед Гамбією та Гондурасом. Це свідчить про те, що країна на даний час практично не використовує свій інтелектуальний потенціал, недостатньою є система захисту прав інтелектуальної власності, за рівнем якого Україна є лише 113-тою [1].

Інтелектуальний потенціал є складовою економічного потенціалу підприємства, та формується за рахунок відповідних ресурсів. На рівні підприємства інтелектуальний потенціал є основою інноваційного розвитку. Джерелом формування інтелектуального потенціалу підприємства є інтелектуальні ресурси, а також фінансові ресурси їх формування, які підприємство має в своєму розпорядженні [7].

У процесі еволюції теорії інтелектуального капіталу сформувались різні підходи до його структурування. Наприкінці 80-х років ХХ ст. відомий західний дослідник К.-Е. Свейбі, який ототожнював інтелектуальний капітал із нематеріальними активами фірми, виокремив у їх структурі такі складові:

- індивідуальну компетентність (уміння, досвід, освіту, соціальні навички та моральні цінності персоналу); внутрішню структуру організації (цілі, завдання, моделі, технології, структуру, внутрішні мережі, неформальні організації, культуру);
- зовнішню структуру організації (зв'язки і взаємовідносини із замовниками, постачальниками, конкурентами, торговельні марки, репутацію).

Більш поширеним вважається, що інтелектуальний капітал – адекватна сучасній інформаційній стадії розвитку людського суспільства форма прояву продуктивних і творчих сил людини в інформаційно-мережевій економіці, елементи якої одержують грошову і негрошову оцінку, накопичуються, капіталізуються, стають інтелектуальною власністю, вступають в ринковий і соціальний оборот як провідний чинник, обумовлюють до зростання продуктивності, забезпечують додатковий дохід, сприяють підвищенню якості і рівня життя людей та забезпечують стійке інноваційне економічне зростання і соціальну стабільність у суспільстві [4].

Аналіз теоретичних робіт свідчить, що традиційно до складу інтелектуального капіталу автори включають людський, структурний та ринковий капітал (табл. 1).

Зазначимо, що ринковий капітал – це відносини організації із споживачами її продукції. Дослідники майже завжди виділяють їх як важливу частину інтелектуального капіталу, оскільки саме в цих відносинах інтелектуальний капітал перетворюється на гроші, приносить реальний дохід.

Цікавими є висновки авторів щодо можливості відображення інтелектуального капіталу засобами господарського обліку. На думку вчених, інтелектуальний капітал породжується специфічним ресурсом, що не є власністю підприємства, — її працівниками. Відтак інтелектуальний капітал не є активом підприємства і належить скоріше до його пасивів. Л.

Едвінссон та М. Мелоун стверджують, що як актив інтелектуальному капіталу протистоїть насамперед "добра воля" (goodwill) агентів ринку, які оцінюють потенціал цього підприємства. "У так званій інтелектуальній економіці, — зазначають дослідники, — акцент робиться на інтенсивних інвестиціях у людський капітал та в інформаційні технології. Але, при цьому не фігурує в традиційних фінансових звітах у розділі прибутків, а належить, скоріше, до збитків, хоча такі інвестиції є ключовим засобом створення нових цінностей". Таким чином, теорія інтелектуального капіталу відіграватиме значну роль у новому тисячолітті, оскільки вона є дієвим засобом виміру, конкретизації та відображення істинної вартості активів підприємства. Бухгалтерський облік, що ґрунтується на інтелектуальному капіталі, дає унікальну можливість комплексного використання всього того, без чого на сьогодні неможливий розвиток динамічних високотехнологічних віртуальних корпорацій: тісних і довгострокових ділових зв'язків із контрагентами; постійності клієнтури; знань та компетенцій співробітників; прагнення підприємства до постійного вдосконалення та розвитку; іміджу підприємства, цінностей, які воно сповідує [3].

Таблиця 1. Структура складових інтелектуального капіталу підприємства

Інтелектуальний капітал	
Складові	Критерії оцінки
Людський капітал	Коефіцієнт плинності кадрів
	Середній стаж роботи персоналу
	Рівень винахідницької активності персоналу
	Індекс освіти персоналу
	Середній рівень витрат підвищення кваліфікації персоналу
Структурний капітал	Кількість впроваджених інновацій
	Ефективність оргструктури підприємства
	Рівень забезпеченості інформаційними технологіями
	Кількість заявок на винаходи
	Кількість одержаних патентів на винаходи
Ринковий капітал	Імідж підприємства
	Сталість відносин з партнерами
	Індекс конкурентоспроможності підприємства
	Ліцензійні договори

Джерело: [2]

Слід зазначити, що важливим аспектом інноваційного розвитку підприємства є управління інтелектуальним капіталом, яке включає сукупність дій, які спрямовані на збалансовану взаємодію всіх складових інтелектуального капіталу з метою підвищення ефективності його функціонування відповідно до цілей і стратегії конкретного підприємства. Основна мета управління інтелектуального капіталу – підвищення конкурентоспроможності підприємства, що особливо важливо для промислового підприємства в умовах високого рівня конкуренції та інноваційного розвитку. Основними завданнями даного управлінського процесу на підприємствах в умовах інноваційного розвитку підприємства:

– оптимізація структури інтелектуального капіталу, дотримання балансу між різними його елементами, встановлення міжелементних взаємозв'язків;

- забезпечення безперервності процесу удосконалення інтелектуального капіталу, інтеграції всіх його етапів в єдиний кругообіг, усунення перешкод між ними;
- забезпечення максимальних результатів діяльності підприємств при оптимальних витратах інтелектуального капіталу;
- підвищення цінності інтелектуального капіталу для підприємства і суспільства в цілому.

Згідно з наведеними завданнями управління інтелектуальним капіталом необхідною стає розробка методики інтегральної оцінки інтелектуального капіталу підприємства. Використання якої дозволить обґрунтовано оцінювати стан інтелектуального капіталу будь-якого промислового підприємства, виявляти резерви його зростання, розвитку і підвищення його конкурентоздатності, а також в подальшому обґрунтовувати й своєчасно впроваджувати відповідні заходи щодо підвищення ефективності інноваційної діяльності підприємства.

Висновки. Розвиток вітчизняної економіки та безпосередньо підприємств, особливо в умовах високої конкуренції, майже не можливий без активної спрямованості виробничих структур на інноваційно-інтелектуальну діяльність. Зростання ролі інформації та знань у виробничих процесах ставить у пряму залежність економічний прогрес і суспільний розвиток від суцільної інтелектуалізації життя населення. Інтелектуальна діяльність стає головною умовою економічного поступу, а інтелектуальний капітал – найважливішим та найціннішим ресурсом для досягнення цієї мети. В сучасних умовах важливим стає вкладати кошти у високоефективні стратегії розвитку персоналу підприємства. Тому, можливо слід розуміти інтелектуальний капітал як навички, що є власністю підприємства, яке досліджує і капіталізує ідеї (технологічні, організаційні, продуктивні), з метою збільшення вартості підприємства в цілому.

Активізація наукових досліджень у напрямку розробки організаційного механізму щодо моніторингу інтелектуального капіталу є одним із ключових завдань, вирішення якого потребує створення методології стратегічного управління інтелектуальним капіталом сучасного підприємства. З метою підвищення ефективності діяльності вітчизняних підприємств необхідно активізувати постійний управлінський вплив, що буде базуватись на інноваційній основі та факторах формування інтелектуального капіталу.

1. *Всемирная организация интеллектуальной собственности назвала мировые центры инноваций: доклад Всемирной организации интеллектуальной собственности: [Электронный ресурс]. – Режим доступу: <http://gtmarket.ru/news/state/2007/08/17/1369>.*

2. *Літвінова О. В. Управління інтелектуальним капіталом в умовах інноваційного розвитку фармацевтичного виробництва/ О. В. Літвінова, О. В. Посилкіна // Управління, економіка та забезпечення якості в фармації. –2012. – №6 (26).*

3. *Ярема І. І. Інтелектуальний капітал підприємства: структурний підхід/ І. І. Ярема, А. О. Босак // Менеджмент та підприємництво в Україні: етапи становлення і проблеми розвитку : [зб. наук. пр.]/ відп. ред. О. Є. Кузьмін. – Л.: «Львівська політехніка», 2009.*

4. *Базилевич В. Д., Ільїн В. В. Інтелектуальна власність: креативи метафізичного пошуку/ В. Д. Базилевич, В. В. Ільїн. — К.: Знання, 2008.*

5. *Эдвинссон Л., Мэлоун М. Интеллектуальный капитал: определение истинной*

стоимости компании / Л. Эдвинссон, М. Мэлоун / Новая постиндустриальная волна на Западе: Антология. — М., 1999.

6. Стюарт Т. Интеллектуальный капитал. Новый источник богатства организации / Т. Стюарт / Новая постиндустриальная волна на Западе. Антология. — М., 1999.

7. Ковтуненко К. В. Особливості формування інтелектуального капіталу підприємства [Електронний ресурс] / К. В. Ковтуненко, Ю. В. Гутарева, Я. В. Шаповал // Економіка: реалії часу. — 2012. - № 3-4 (4-5). — Режим доступу: <http://economics.opi.ua/files/archive/2012/No3-4/78-83.pdf>

8. Кендюхов О. Геологія інтелектуального капіталу / О. Кендюхов // Економіка України. — 2003. — № 4.

9. Брукинг Э. Интеллектуальный капитал / Э. Брукинг; [пер. с англ. под ред. Л. Н. Ковалик]. — СПб: Питер, 2001.

10. Гарафиева Г. И. Управление воспроизводством интеллектуального капитала предприятий / Г. И. Гарафиева // Вестник научно-исследовательского центра корпоративного права, управления и венчурного инвестирования Сыктывкарского государственного университета. - 2012. — № 1.